

**TURKIYA SULTONI ABDULHAMID II VA YAPONIYA
IMPERATORI O'RTASIDAGI DIPLOMATIK ALOQALARDA MAORIF
VA MADANIYATNING RO'LI**

Yursinboyev Jahongir Mehrojiddin o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistranti

***Annontatsiya:** Ushbu maqolada Yaponiya va Usmonli davlatlari o'rtasida maorif sohasidagi almashinuvlar va ta'lim tizimi, milliy ruh haqida so'z ketadi. Abdulhamid II ning ham asl maqsadi talimda milliylikni saqlaab qolish edi shuning uchun ham Yaponiya ta'lim tizimini mamlaktga joriy etadi. Yaponiya ham o'z navbatida turkiyadan zamonaviy jihozlarni o'rganadi.*

***Kalit so'zlar:** Yaponiya, maorif, ayollar maktabi, harbiy maktab, matbuot, Musixito, syogun, imperator.*

Abdulhamid II reaksion modernizmi bilan shakllangan davlat modelining asosiy maqsadi maorif edi. Ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish davlatning malakali va sodiq harbiy/byurokratik kadrlarni tayyorlashning asosiy maqsadi hisoblanadi. Abdulhamid II ning sadr vaziri ham bo'lgan Said Posho 1880-yilda sultonga taqdim etgan hujjatida ta'limning muhimligini ta'kidlaydi:

Bu holatni to'g'rilash uchun, avvalo, xalq ta'limini yaxshilashga jiddiy va kuchli harakat qilish kerak. Xalq ta'limi keng tarqalmas ekan, imperiyaning ichki va tashqi ishlarini oqilona boshqarishga qodir hukmdor bo'lmaydi. Bundan tashqari, davlat qonunlarini adolatli boshqaradigan sudya, armiyani malakali boshqaradigan qo'mondon va daromad manbalarini iqtisodiy tamoyillarga muvofiq boshqaradigan va ko'paytiradigan moliyaviy mutaxassis bo'lmaydi. Xalq farovonligi va farovonligi uchun xizmat qiladigan ushbu muassasalar va faoliyatlarning hech biri ta'lim keng tarqalmaguncha amalga oshirilmaydi ...

Said poshoning ta'limning ahamiyatiga urg'u bergan g'oyalari faqat nazariy darajada qolmadi. Abdulhamid II davrida katta maorif kampaniyasi

boshlandi. Mekteb-i Mulkiye va Harbiye kabi oliy o'quv yurtlari qayta tashkil etildi va kengaytirildi. 1861-yilda 33 kishini bitirgan Mekteb-i Mulkiye 1885 yilga kelib bitiruvchilar sonini 395 kishiga, 295 nafari internat talabalariga ko'paytirdi.

“Bizga g'amxo'rlik qilayotganlar o'z burchlarini bexabar va xatosiz bajarishlari, mamlakatni yaxshi boshqarishlari, tsivilizatsiyalashgan jamiyatga munosib hayot kechirishlari, dushmanlarimizga qarshilik ko'rsatishlari, hattoki, odamlarning ongida yashashini ta'minlash juda muhimdir. odamlar ta'limning kuchi bilan ma'rifatlanmoqda.” "Xristian jamoasini hokimiyatda ushlab turish bilimga muhtoj" Eski maktablarni takomillashtirish bilan bir qatorda moliya, huquq, tasviriy san'at, savdo va veterinariya kabi sohalarda ta'lim beruvchi yangi maktablar tashkil etildi. Bu maktablar uchun o'quvchilar tayyorlaydigan birinchi ta'lim muassasalari bo'lgan umumta'lim maktablari soni ko'paytirildi. Harbiy o'rta maktablar o'quvchilarni harbiy maktablarga tayyorlash uchun maxsus tashkil etilgan. Raqamlari ko'paytirilgan maktablar orasida o'rta ta'lim muassasalari ham bor .

Maktablarning maqsadi ta'lim darajasini oshirish va davlatga zarur kadrlarni tayyorlashdir. Ammo reaksion modernistik tuzum doirasida ta'lim ham sultonga va davlatga sodiq shaxslarni tarbiyalashni maqsad qilgan (sulton tomonidan belgilangan). Darhaqiqat, ta'lim harakatining motivlaridan biri Ikkinchi Jahon urushi edi. Abdulhamidning fikricha, butun imperiya bo'ylab tashkil etilgan xorijiy va ozchilik maktablari Usmonli qo'l ostidagilarni sulton va davlatga qarshi qo'yimoqda. Shu sababdan Abdulhamidlar davlati missionerlar bilan qattiq kurashga kirishdi. Sharqiy Anadoludagi kurd qabilalarini davlat tarafiga tortish uchun qabila maktablari (Mekteb-i Ashiret) tashkil etilgan.⁴¹ Davlat ta'lim orqali o'z fuqarolarining sadoqati va sadoqatini oshirishni maqsad qilgani uchun imperatorlik an'anasi va islom axloqi bu yerda katta rol o'ynadi. ta'limda muhim rol o'ynaydi.

Islom nafaqat ta'lim tizimining, balki umuman imperiyaning ham birlashtiruvchi mafkurasiga aylandi. 1878 yil Berlin shartnomasi bilan boy berilgan erlar va bu yerlardan kelayotgan muhojirlar imperiyadagi musulmonlar ulushini

oshirdi. Erning katta qismi Bolqonda Uning yo'qolishi bilan imperiyaning Anadolu, Arabiston yarim oroli va Afrika qit'asidagi yerlari ustuvor bo'ldi. Islom Yevropa imperializmiga qarshi ichki birlikni ta'minlash uchun qulay imkoniyat yaratadi. Imperiya ichidagi integratsion va shuning uchun ijobiy siyosat bo'lgan panislamizm tashqi tomondan salbiy siyosatdir. II. Shu tariqa Abdulhamid buyuk davlatlarga xalifa sifatida musulmon koloniyalariga ta'sir o'tkazganligini eslatgan edi. Abdulhamid II panislamizm siyosatini xorijda davom ettirishga harakat qilgan bo'lsa-da, ko'p sohalarda bo'lgani kabi bu yerda ham moliyaviy muammolarga duch keldi. Moliyalash muammosi imperiya ichidagi faoliyat uchun kamroq muammo edi. Mamlakat ichida ma'lum diniy yetakchilarni qo'llab-quvvatlash, ularni orden va sovg'alar bilan kutib olish yoki sunniy imomlarni tayinlash kabi nisbatan arzon harakatlar orqali natijalarga erishildi. Biroq, mamlakat chegarasidan tashqarida nima qilish mumkinligi cheklangan. Shunga qaramay, Evropa kuchlari Ikkinchi Jahon urushi. Ular Abdulhamidning xalifalik ta'sirini - ko'pincha bo'rttirib - katta tahdid sifatida ko'rdilar. Ayniqsa, Angliya xalifalikning ramziy kuchini pasaytirish maqsadida Arab xalifaligi g'oyasini qattiq qo'llab-quvvatladi. II. Abdulhamidning xorijdagi islomiy siyosatining eng shuhratparast va shubhasiz eng fojiali urinishi 1889 yilda Yaponiyaga jo'natilgan va qaytishda cho'kib ketgan Ertug'ul Frigatidir. Biroq, bu sanadan oldin ikki davlat o'rtasida sodir bo'lgan va Ertug'ul Frigatining sayohatiga yo'l ochgan ko'plab voqealar bo'lgan: Meiji elitasining dunyoga qiziqishini aks ettiruvchi tashriflar, diplomatik uchrashuvlar, shartnomalar imzolashga urinishlar, turli sovg'alar. va medallar almashinuvi. Bir qarashda diplomatiya sohasiga taalluqlidek tuyulgan bu masalalar Usmonli elitasi va jamoatchilikning yaponlar haqidagi fikrlarini shakllantirishda nihoyatda samarali bo'ldi.

Istanbulliklarning yaponiyaliklar bilan uchrashishiga imkon bergan birinchi tashrif Yaponiya dengiz flotiga tegishli maktab kemasi Seikining 1878 yili Istanbulga kelishi edi. Yaponiyaga kema jo'natish g'oyasi birinchi marta Seiki tashrifi paytida paydo bo'lgan. Kemaning Dardanel bo'g'ozidan o'tishi uchun kerakli ruxsat Angliya elchixonasi orqali so'ralgan. Sultonning ruxsati bilan kema

bo'g'ozdan o'tib, Oltin shoxga langar qo'ydi. Seiki va uning xodimlari Istanbulda o'n ikki kun qolishdi . Kema xodimlari sulton tomonidan bezatilgan. Uch yil o'tib, 1881 yilda Yaponiyadan ma'lumot yig'ish uchun chet elga ketgan eng mashhur delegatsiyalardan biri Yoshida delegatsiyasi Istanbulga keldi. Yoshida delegatsiyasi ayrim manbalarda shahzoda Kato Xitoning tashrifi deb ham yuritiladi. Delegatsiya Yaponiya Tashqi ishlar vazirligi tomonidan chaqirilgan. Delegatsiya delegatsiya rahbari etib tayinlangan Tashqi ishlar vazirligi palatasining rahbari Masaharu Yoshida nomidan Yoshida delegatsiyasi deb ataladi. Delegatsiya tarkibidagi boshqa shaxslar Imperial mehmonxonasi menejeri Yokoyama Nagaichiro, Bosh shtab vakili kapitan Fukurava Nobuyoshi va Tsuchida Seyjiro va Asada Iwataro ismli savdogarlardir. Delegatsiyaning Yaponiyadan jo'nab ketish sanasi 1880 yil 5 aprel. Sayohat uchun "Hiei" va "Kongo" harbiy kemalarining tanlangani Yaponiyaning Buyuk davlatga aylanish va bu yo'nalishda imidj yaratish istagini 1880-yillardayoq ko'rsatadi. Kema Gonkong orqali o'tib, 20-may kuni Fors ko'rfazidagi Bushehrga yetib keldi. Bushehrdan keyin delegatsiya iyun oyida Usmonlilar imperiyasiga kirib, Bag'dod va uning atrofini ziyorat qildi. Karvon 25 iyul kuni Sheroz orqali Isfahonga, 10 sentyabr kuni Tehronga yetib keldi. Delegatsiya Tehronda 120 kun bo'lib, 30 dekabr kuni Tehrondan yo'lga chiqdi va Kavkazga yo'l oldi. U 1881 yil 12 fevralda Tiflis va Bokuda to'xtab, Qora dengiz orqali Istanbulga yetib keldi. Delegatsiya Istanbulda iliq kutib olindi. II. Abdulhamid ikki davlat o'rtasida shartnoma imzolash bo'yicha muzokaralarni boshlamoqchi bo'lgan, ammo bu jarayonda hech qanday kelishuv imzolanmagan. 22-mart kuni delegatsiya Istanbuldan dengiz orqali Varnaga, so'ngra poezdga Ruminiya va Budapeshtga yo'l oldi, Venaga yetib keldi va u yerda tarqaldi. Savdogarlar va Yokoyama Londonga, Fukurava Italiya orqali Yaponiyaga, Yoshida Sankt-Peterburgga. Peterburgga bordi .

Ziya Shakir, Yaponiya delegatsiyasi bilan bu ziyorat chog'ida Sadr vazir Kuchuk Said Posho o'rtasida bo'lib o'tgan suhbatni hikoya qiladi. Buyuk vazir Yaponiya delegatsiyasining shartnoma taklifiga "ha" deya olmadi:

- Yo'q... Hukmdorimiz ham buni juda xohlaydi.

Keling, darhol munosabatlarni boshlaylik.

Ayta olmasdi... Chunki Sulton Hamid yaponlar bilan to'satdan aloqa o'rnatib, podshohni shubha ostiga qo'yishdan, to'satdan zo'rlashdan qattiq saqlanardi.

Shunga ko'ra:

- Ha... Ishonchim komilki, bunday munosabatlar har ikki hukumat uchun ham foydali bo'ladi. O'z shahringizga qaytganingizdan so'ng, qiziquvchilar bilan uchrashing. Ularga aytingki, oramizda o'rnatilgan savdo aloqalari yaxshi samara berishi mumkin.

U bundan mamnun edi. Abdulhamid II davrida Usmonli siyosiy sohasining o'zgarishini yaqqol ko'rsatgan bu nutq, 1881 yildan boshlab, xususan, Buyuk Vazir va umuman, Ba'zi Ba'zi hokimiyatlarining chegaralarini ko'rsatadi. Saroy endi tashqi siyosatni belgilashda ustunlik qildi. Shakirning yozishicha, "Sulton Hamit Sait Poshoga bu aloqadan avvaldan xabardor bo'lgani uchun kerakli ko'rsatmalarni bergan". Yuqoridagi nutqdan ma'lum bo'lishicha, bu ko'rsatma Rossiyaning reaksiyasini o'ziga tortadigan hech qanday harakat qilmaslikdir. Sultonning bu o'lchovli va ehtiyotkor munosabati 93 yilgi urushdan olgan saboqlari bilan bog'liq. II. Abdulhamid bu urushdan va urushdan keyin imzolangan Berlin shartnomasidan imperiya boshqa urushlardan mutlaqo qochishi kerak degan xulosaga keldi. Bundan tashqari, Berlindagi San-Stefano shartnomasiga kiritilgan tuzatish sultonga Buyuk Kuchlar o'rtasidagi raqobat imperiyaga cheklangan foyda keltirishi mumkinligini ko'rsatdi. Boshqa tomondan, Rossiya Yaponiya bilan kelishuv yoki yaqinlashishni o'ziga qaratilgan ittifoq sifatida qabul qilishi mumkinligini taxmin qilish noto'g'ri emas. Yaponiya delegatsiyasi Eron va Kavkazda uzoq vaqt bo'lgan ushbu tashrifning asosiy maqsadlaridan biri Yaponiyaning Rossiyaning janubga ekspansiyasidan noqulayligi edi. Koreya yarim orolini nazorat qilish bo'yicha yuzaga kelishi mumkin bo'lgan mojaroning oldini olish maqsadida Yoshida delegatsiyasi Rossiyaning G'arbiy chegarasi bo'lgan Eron va Kavkazda tekshiruvlar o'tkazdi. Biroq, Worringerning aytishicha, Usmonli byurokratiyasi ham savdo kelishuviga qiziqqan. Muzokaralarning uzoq davom etganini hisobga

olsak, Usmonli byurokriyasiyosining Yaponiya bilan munosabatlarini yaxshilashni, lekin buni Rossiyadan hech qanday munosabat bildirmasdan amalga oshirishni istaganini aytish mumkin. Bu mumkin. Shokir II. Abdulhamidning Parij elchisi Chorlulu Solih Munir Posho bilan qilgan suhbatiga asoslanib, u sultonning Yaponiya haqidagi qarashlarini shunday izohlaydi: Mikado bilan uzoqdan shaxsiy va mustahkam do'stlik o'rnatish, lekin podshohlikni qo'rqitmaslik, Yaponiya bilan hozircha siyosiy aloqalarga kirishmaslik, lekin kerak bo'lganda, bu do'stlikni darhol (ittifoq) shaklga keltirish uchun. zarur deb topiladi....

Yoshida delegatsiyasining Usmonli imperiyasiga tashrifi shartnoma tuzmagan bo'lsa-da, shartnoma loyihasini ishlab chiqdi. Venadan Sankt-Peterburgga. Sankt-Peterburgga ko'chib o'tgan Yoshida Yaponiya elchisi Yanagixara Yoshimitsuga safari haqida hisobot berdi. Yanagihara Usmonlilar elchisi Shokir Poshodan ham Usmonli imperiyasining hozirgi holati haqida ma'lumot oldi. Yanagihara Yoshidaning hisoboti va Shokir Poshodan olgan ma'lumotlarini birlashtirib, Yaponiya Tashqi ishlar vazirligiga xabar berdi (Takaxashi, 1978: 8). Yanagihara Yaponiya Tashqi Ishlar Vazirligi tomonidan berilgan ko'rsatmalar bilan shartnoma loyihasini tayyorlab, Shokir Poshoga taqdim etdi. O'n uch moddadan iborat mazkur tijorat shartnomasi loyihasida;

— Ikki davlat o'rtasida o'zaro konsullik va tijorat vakolatxonalarini tashkil etish;

— Har ikki davlat fuqarolari boshqa davlatda tijorat korxonalarini bilan shug'ullanishda erkin bo'lishi kerak va bunga ruxsat berilgan davlatlar fuqarolari va kemalari kabi muomala qilishlari kerak.

— Harbiy kemalarning o'zaro kirishini liberallashtirish,

— Har ikki davlatda yashovchi boshqa davlat fuqarolari uchun huquqiy masalalarda o'z mamlakatining konsulligi vakolatli, degan maqolalar mavjud. Ushbu shaklda shartnoma loyihasi Yaponiya va Usmonli imperiyasi o'rtasida eng ko'p qulay bo'lgan millat bandini o'zaro qo'llashni anglatadi. Shokir Posho, 1856 yilgi Parij shartnomasidan keyin eng imtiyozli davlat hukmronligi bekor qilinganini bildirdi. Chunki 1856-yilda Parij shartnomasi bilan “Yevropa

kontserti”ga kiritilgan Usmonli imperiyasining hududiy yaxlitligi kafolatlangan va Usmonli imperiyasi Yevropa davlati sifatida e’tirof etilgan.⁴⁴ Garchi Parij shartnomasi ham uni qutqarmagan Usmonli imperiyasi taslim bo’lishni anglatuvchi eski shartnomalardan uni qutqarmadi, bu esa uni taslim bo’lishini anglatuvchi yangi shartnomalardan ozod qildi. Yaponiya tomonidan taqdim etilgan shartnoma loyihasi Usmonli byurokratiyasi tomonidan nomaqbul deb topildi, chunki bu istisno qoidasiga putur etkazadi. Kuchuk Said Posho o’z xotiralarida Yaponiya tomonidan taqdim etilgan shartnoma loyihasini ma’qullamaslik tarafdori bo’lgan bo’lsa-da, Yaponiyaning Buyuk Kuchlar ega bo’lgan imtiyozlardan foydalanishni so’rashini tushunarli deb hisoblaganini aytadi. Kuchuk Said poshoning buyuk davlatlarning imtiyoz talablariga nisbatan bunday tushunish munosabati, istisnolar mavjud bo’lsa-da, kech Usmonli va Ilk Respublika siyosiy tafakkurining umumiy xususiyatlaridan biridir. Haqiqatan ham Usmonlilar imperiyasida yangi Usmonlilar islomchilik orqali rivojlandi, degan tanqiddan tashqari, izchil va barqaror “anti-imperialistik” fikrni topish qiyin. Buning yorqin misollaridan biri bu g’oyaga yaqin emasligidir. Evropadan tashqaridagi mustamlaka jamiyatlari bilan anti-imperialistik birdamlikka kirish. Masalan, Janubiy Afrikadagi Bur urushida (1899–1902) Yosh turklarning aksariyati Angliyani qo’llab-quvvatlagan. Yevropaning dunyoning qolgan qismidagi harbiy va iqtisodiy hukmronligini ilmiy jihatdan asoslab bergan sotsial darvinizm Usmonli ziyolilariga ta’sir ko’rsatdi.

Bu fikrlarni Abdulhamid II davridagi senzura tufayli yetarlicha aniq ifodalab bo’lmadi. Konstitutsiyaviy monarxiya e’lon qilingandan keyin paydo bo’lgan intellektual muhitda qizg’in muhokama qilindi. Yevropaning boshqa jamiyatlar ustidan hukmronligini normal va hatto taraqqiyoti tufayli oqlaydigan fikrlar odatda keng tarqalgan. 1905 yilgi rus-yapon urushidan keyin Yaponiyaning g’alabasi, shuningdek, Yaponiyaning zamonaviy dunyo tizimining "chekka" dan "markaziga" o’tish ko’rsatkichi sifatida talqin qilinadi va XIX asrning hukmron ijtimoiy darvinistik tafakkurida sezilarli tanaffus yaratadi. asr. Ammo keyinroq batafsil to’xtaladigan bo’lsa-da, shu qadar aytish mumkinki, hatto Yaponiyaning Rossiya ustidan qozongan g’alabasi ham ijtimoiy darvinizm tafakkuri doirasida

muhokama qilingan.

Yaponiyaning Jahon urushi Abdulhamid davridagi siyosiy elita e'tiborini tortgan bu tashriflar bilan bir qatorda, o'sha davr gazetolari ham keng jamoatchilik nazarida uning ma'nosini aniqlash uchun o'rganilishi kerak. Bu erda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan asosiy masala - bu davrning bosma dunyosiga ta'sir qilgan kuchli tsenzura to'liqini.

Abdulhamid II davridagi senzurani sultonning shubhali va avtoritarligi kabi shaxsiy xususiyatlariga qisqartirish tsenzuraning zamonaviy mohiyatini e'tibordan chetda qoldirishga olib keladi. Boshqa tomondan, davr senzurasini tushunish - garchi farqlar mavjud bo'lsa-da - oldingi (Tanzimat) bilan ham, keyingi (II. Qonuniylik) bilan ham davomiylikni yaratadi. Qolaversa, xuddi shu davrda xuddi shunday tsenzura mexanizmlari Yevropa mamlakatlarida, xuddi Usmonli imperiyasi kabi Rossiya va Yaponiyada ham kuzatilgan. Shu tarzda qaralsa, o'sha davrdagi senzura tushunchasi matbuotga qarshi bo'lishni o'z ichiga olmaganini, aksincha, matbuotdan jamiyatning davlatga sadoqatini mustahkamlash, davlatga sadoqatini mustahkamlash quroli sifatida foydalanish ko'zda tutilganligini ko'rsatadi. sulton, reaksiyon modernizmning bir qismi sifatida.⁴⁶ Shu tariqa jamiyat davlat tomonidan nazarda tutilgan siyosat doirasida mustahkamlanishi mumkin edi. Tsenzura Abdulhamid II davlatining o'ziga xos zamonaviylik yaratish yo'lidagi sa'y-harakatlari yaqqol namoyon bo'lgan nuqtalardan biridir. Filtr sifatida tsenzura ma'lum g'oyalar, so'zlar va usullarning imperiyaga kirishiga to'sqinlik qiladi, shu bilan birga boshqalarning tarqalishini osonlashtiradi va rag'batlantiradi. Senzura haqidagi reaksiyon modernistik tushunchaning yana bir aksi shundaki, bu davrda senzura juda tizimli va institutsional xususiyat kasb etdi. tsenzura uchun javobgar Matbuot direksiyasiga qarashli bo'limlar o'zgartirilib, samarali faoliyat yuritish maqsadida ko'plab hisobotlar tayyorlandi. Usmonlilar imperiyasida nashr etilgan gazetalarni (jumladan, xorijiy tillarda nashr etilganlarini) tekshirish uchun ekspert qo'mitalari tashkil etilgan.⁴⁷ Xorijdagi elchixonalar ham chet el matbuoti, ham xorijda nashr etilgan dissident Usmonli matbuoti nashrlarini jiddiy kuzatib bordi.

Bu zamonaviy davlat ijtimoiy sohadagi ta'sirini chuqurlashtirish uchun samarali foydalanmoqchi bo'lgan vositadir. Qolaversa, Abdulhamid II davlati o'ziga xosligi katta sir bo'lgan va tarixan o'zgarib turadigan zamonaviylikning texnologik infratuzilmasini o'ziga xos madaniy "mohiyat" bilan birlashtirishni maqsad qilgan. Tsensuraning Yaponiya haqidagi yangiliklarga ta'siri gazeta chop etilgan joy va xabarning nashr etilgan sanasi kabi o'zgaruvchilarga qarab farqlanadi. Istanbulda nashr etilayotgan gazetalar davrning umumiy tendentsiyasiga muvofiq, tobora kamayib bordi. Natijada, Yaponiya haqidagi yangiliklar Yaponiyaning geografiyasi, o'simliklari, diniy e'tiqodlari, savdo mahsulotlari va tarixi kabi sohalarga e'tibor qaratdi. Bundan tashqari, Yevropa davlatlari kabi Usmonli imperiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatgan davlatlar ham bo'lgan.

Usmonli tashqi siyosatining asosiy maqsadlaridan biri bo'lmagani samarali bo'lsa kerak. Ilk Abdulhamid davrida Yaponiya haqida chiqqan maqolalardan biri 1880-yilda Bagcheda chop etilgan "Yaponiya" nomli maqoladir. Xorijdagi gazetalardan iqtibos keltirgan ushbu maqola Mahmud Jaloledin tomonidan tarjima qilingan. Maqolada Yaponiyaning geografik go'zalliklari, uning uzoq vaqt yopiqligi va Yaponiyada nasroniylik qanday qilib bir muddat taqiqlanganligi tushuntiriladi. Maqolada, shuningdek, Yaponiyaning tashqi dunyoga va samuraylarga ochilish davri eslatib o'tiladi

O'sha yili chop etilgan boshqa bir xabar, Mecnua-i Ebuzziyada chop etilgan "Yaponiya" nomli xabar edi. To'qqiz sahifalik yangiliklar Yaponiya bilan bog'liq ko'plab mavzularga oid ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Yangiliklar Yaponiyaning geografik joylashuvini tushuntirish bilan boshlanadi va mamlakatning geologik tuzilishi va iqlimi bilan davom etadi. Aholi, din, siyosiy va iqtisodiy tuzilma kabi sohalarga to'xtalib, Yaponiyadagi ayollarning ahvoli kabi mavzularda ham ma'lumotlar beriladi. Mecnua-i Ebuzziya ham xabarda Yaponiyadagi parlamentlarni qisqacha tilga oldi: Yaponiya imperiya sifatida boshqariladi. El-yevm — hukmdor (mikado), ya'ni hukmdor bo'lgan imperator (monet sohito) nomi. Mamlakat qonunlariga to'liq mos keladigan shevariylar (kengashlar) davlati,

750 a'zodan iborat shevariyy ummat va akar [daromad egasi] sahobalarining eng ko'zga ko'ringan o'ttiz nafar a'zolaridan iborat senat mavjud nomdorlar kengash. Shuningdek, gazetada Yaponiyaning jadal rivojlanishi milliy axloqning buzilishiga olib kelmasdan sodir bo'lganligi ta'kidlangan: "Yaponiya o'zining eski holatini kundun-kunga o'zgartirib, Evropa sivilizatsiyasi va protsessual boshqaruviga taqlid qilishga (lekin uning milliy axloqini qo'llashga) harakat qildi". 1884-yilda M. Nuriyning Tulu gazetasida "Yaponiya mamlakati" nomli maqolasi e'lon qilingan.⁴⁸ Maqolada Yaponiya "hayratlanarli darajada rivojlanayotgani va imperializm darajasiga o'tish baxtiga muyassar bo'lganligi qayd etilgan.":

Ayrim yevropalik sayohatchilar ta'kidlagan tarixiy sharoit va joylashuvga ko'ra, zikr etilgan [zikr etilgan] Yaponiya davlatida so'nggi o'n to'rt yil ichida sodir bo'lgan o'zgarishlardan alohida e'tiborga molik o'quv material borligi ma'lum bo'ldi. Maqolada Yaponiyadagi boshlang'ich maktabdan tortib to universitetgacha bo'lgan maktablar soni haqida ma'lumot berilgan. Maqolada talabalar va o'qituvchilar sonidan tashqari, ma'lum yillarda chop etilgan kitob va gazetalar soni ham o'rin olgan. Bu yangilik davlatning ta'limga safarbarligi bilan ham mos keladi.

1880-yillarning oxirida tsenzura o'z ta'sirini kuchaytirdi. Natijada, "Yaponiyadagi tukli erkaklar" (Servet-i Funun, 1894 yil 18 yanvar), "Yaponiyaning mitti daraxtlari" ("Servet-i Funun", 1897 yil 1 dekabr) U "Yaponiyada o'lim jazosi" (Mecmua-i Edebiye, 28 dekabr 1899), "Yapon teatri" (Irtika, 1902 yil 8 mart) kabi mavzularga e'tibor qarata boshladi. Lekin, avval aytib o'tganimizdek, tsenzurani faqat salbiy siyosiy mavzudagi nashrlarga ruxsat bermaslik siyosati sifatida qarash tushunarli bo'lmaydi. Shu bilan birga, M.Nuriy maqolasidagi kabi ta'lim-tarbiya, axloq yoki davlatga sadoqat kabi mavzularning nashrlarda o'z o'rnini topishini ta'minlashga qaratilgan ijobiy siyosatdir. Bu borada Albaniyaning yetakchi oilalaridan biri bo'lgan avloniyalik Süreyya bek tomonidan nashr etilgan "risale-i mevkute" [davriy nashr] misol bo'la oladi. Bu uning Zerrat nashrida chop etilgan maqolasi.⁴⁹ Janob Süreyyaning aytishicha, Yaponiyada ajralishlar darajasi Frantsiya va boshqa Yevropa mamlakatlariga qaraganda ancha

past. Bundan tashqari "Yaponlarning go'zal axloqi tufayli ayollar [Yaponiyada] boshqa joylardan ko'ra baxtliroq va baxtliroq." Qolaversa, Sureyya bekning ta'kidlashicha, bu go'zal odob-axloqni asrab-avaylash yo'lida muttasil sa'y-harakatlar olib borilmoqda: "Ayollar tarbiyasiga ko'rsatilayotgan g'amxo'rlik favqulodda sanalib, ularning tarbiyasi, uydagi vazifalari, asrab-avaylanishi haqida har kuni ko'plab asarlar chop etilmoqda. xotinlar qonuni".

Sureyya Bey Abdulhamid II ga o'xshab Albaniyadagi xo'jaligida zamonaviy dehqonchilik usullarini qo'llagan va hatto shu sababdan sultonga ham shikoyat qilingan. Shuning uchun u G'arbdan keladigan innovatsiyalar uchun printsiptial jihatdan yopiq emas. U o'z maqolasida Yaponiyada ayollar odob-axloqini yuksaltirishga qaratilgan ko'plab asarlar nashr etilganini yuqori baholaydi. U konservativ axloqiy me'yorlarni o'rnatish va tarqatish uchun zamonaviylikning texnik infratuzilmasini safarbar etishga ahamiyat beradi. Fortna "Hamidiye ta'limining raqobatbardosh jihati" deb ta'riflagan tendentsiya Sureyya Beyning yozishida ham ko'rinadi. Fortnaga ko'ra, Usmonlilar imperiyaga ta'lim yo'li bilan kirgan va Usmonlilarning hayot tarziga tahdid sifatida ko'rgan o'zgarishlarga osonlik bilan taslim bo'lishmagan. Ular G'arbiy Evropa institutlari va g'oyalarini moslashtirish orqali yangi sintezlarga erishdilar. Sureyya Beyning Yaponiya haqida bergan ma'lumotlari Usmonlilar imperiyasi uchun ham xuddi shunday tasavvurni o'z ichiga oladi. Bu mudofaa qilishdan ko'ra cheklangan resurslar bilan agressiv siyosat yuritish harakatini aks ettiradi.⁵⁰ Shunisi e'tiborga loyiqliki, Süreyya Bey axloqiy tarbiyaning maqsadi sifatida ayollarni ta'kidlaydi. Ayollarning jamiyatning takror ishlab chiqarishdagi o'rni va shuning uchun ularning mahalliy "mohiyat" ni saqlashdagi ahamiyati ayollar uchun axloqiy tarbiyani ayniqsa muhimdir. Buning ortida ayollarning o'zlari axloqiy jihatdan "past" yoki korrupsiyaga moyil degan fikr ham bo'lishi mumkin. Ta'lim ayollarga onalik va xotinlik vazifalarini yaxshiroq bajarishga va o'zlarining "pokligini" yaxshiroq himoya qilishga imkon beradi .

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bermann, Marshall, hamma narsa qattiq havoga eriydi, Trans. Ümit Altug va

Bulent Peker, 13-nashr, Istanbul, İletişim Yayınları, 2010.

2. Beshikchi, Mehmet, “Yapon imperializmining yuksalishi”, Ijtimoiy tarix, Nashr: 2007 yil, 161-bet. 60–63.

3. Jaloledin, Mahmud, “Yaponiya”, Bagche, 1880.

4. Chatterji, Parta, Millat va uning qismlari, Trans. Ismail Chekem, Istanbul, İletişim nashrlari, 2002.

5. Coshkun, Ahmet, 1895-1898 yillar oralig'ida chop etilgan Meshveret gazetasining transkripti va baholashi, nashr qilinmagan magistrlik dissertatsiyasi, Kayseri, Kayseri universiteti, Ijtimoiy fanlar instituti, tarix bo'limi, 2006.

6. Chaqir, Hamza, Usmonli imperiyasida matbuot-kuch aloqalari, Anqara, Siyasal Kitobevi, 2002.

7. Chichek, Nazan, Yosh Usmonlilar, London, Tauris Academic Publishing, 2010 yil.

8. Chigdem, Ahmet, "G'arblashtirish, zamonaviylik va modernizatsiya", Zamonaviy Turkiyadagi siyosiy fikr: modernizatsiya va g'arbiylik, Ed. Tanil Bora va Murat Gultekingil, 3-jild, 4-nashr, Istanbul, 2007, p. 68–81.